

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: Ördögbe is, vége (Balázs Attila: Szép kis történetek)

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2016). Ördögbe is, vége (Balázs Attila: Szép kis történetek). Műhely, 2016(3), 62-63. <http://www.gyorimuhely.hu/index.asp?inc=aktualisview&id=66>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda

„Ördögbe is, vége”

(Balázs Attila, *Szép kis történetek*, zEtna Kiadó, Zenta, 2014.)

Be kell valljam, először megijedtem. A *Szép kis történetek* című novelláskötet első szövegeit olvasva a 2013-ban, Magyarországon megjelent *Pokol mélyén rózsakert* című Balázs Attila-kötetről írt kritikám mondatai kísértettek. Akkor azt írtam, a szerző „a korábbi művek fogásait igyekszik tartalom és írói megformálás nélkül működtetni, ez azonban az eddigi erények kopásához és klisék kialakulásához vezet. [...] [L]ehet bízni abban, hogy [...] ahelyett, hogy a korábbi sikeres művek megkövesedett megoldásaira támaszkodna, Balázs Attila képes lesz még íróilag is valami újat alkotni.” („...csak a találgatás maradt...”, Kalligram, 2014/11.) A *Szép kis történetek* igazolta ezt a bizalmat.

A kötet első, *Bolygó Kerényi* című szövege mintha a 2008-as *Kinek Észak, kinek Dél* című Balázs Attila-regény egy „kimaradt jelenete” lenne. A kapcsolatot, noha az írásmód is nyilvánvalóvá teszi, a szerző is jelzi, mikor arra hívja fel a figyelmet, hogy a novellában olvashatók bizonyos részletei „a több helyzetben és esetben stabil hivatkozási alapunkul szolgáló *Kinek Észak, kinek Dél* című vaskos munkában” (5.) található. Csakhogy a kimaradt jeleneteket nem véletlenül vágják ki a végül bemutatott filmből. A kötet második *Karácsonyfa, dzsörzé, tengerimalac* című novellája, amely némileg ugyan jobb, mint az első, szintén erősen kötött az említett regényhez: „hosszabban, vastagabban, kacskaringósabban és vérbővebben lásd a *Kinek Észak, kinek Dél* c. könyvben ugyanettől a szerzőtől, Palatinus Könyvkiadó, Bp., 2008. – a megj. részünkről!” (28.) Természetesen nem azt kifogásolom, hogy Balázs Attila kötetei egymáshoz kapcsolódva az egy életműhöz tartozást is erősítik. A borító hátsó felén az olvasható, hogy a *Szép kis történeteket* „lehet úgy is felfogni, mint a *Világsarok* szépirodalomba átbillenő folytatása.” Ez a kapcsolódás már biztatóbb. Míg egy regényben Balázs kedvelt szerepe-szereplője, a „szerény krónikás” (30.) elegendő térrel rendelkezik ahhoz, hogy témája mint „ijesztőn kígyózó, villás végével sziszegve tapogatózó sztoriszál” (6.) haladjon, addig egy novella keretei szűkek ehhez. Bár még a *Pokol mélyén rózsakert*ben is olvasható a Balázs Attila első és jelentős művéből, a *Cuniculus*ból származtatható „non finito” jelzés, ezzel – legnagyobb örömömre – a *Szép kis történetek* című kötetben már nem találkozni. Épp ellenkezőleg: a novellák különféle módon, paradox módon épp legfeljebb a végek sorozataként értett végtelenséget jelenítik meg. Halvány utalások, persze, találhatóak a szövegben, de csak olyan formában, amely a novellák izgalmas és szórakoztató humorát tükrözik, mint például itt: „Bem apó is felhúzta a nyúlcipőt.” (13.) A *Szép kis történetek* „non finitot” leváltó mondata, beismerése: „Ördögbe is, vége.” (165.)

Ugyanakkor Balázs Attila különféle írói megoldások révén több alkalommal is érdekesen kísérletezik azzal, hogy egy novella keretein belül is megvalósítsa a végtelenített történetmondást, a végeláthatatlan mondatok erőltetésénél ezúttal kreatívabb módokat keresve. Két novella is teljes terjedelemben ennek a kísérletnek az eredménye. A *titokzatos Afrika* című már alcímében is jelzi az említett törekvést: egy „pigmeus csalimeséről” van ugyanis szó. Ez az a szöveg, ami talán legexplicitebben formában valósítja meg az éppenséggel véget érő történetek végtelenített sorozata révén létrejövő „neverending story” formulát. Az első képben egy gazellát mutat az elbeszélő, amit egy lesben álló párdúc figyel. Először a vadászni készülő állatot lövi le egy fehér vadász, akit aztán egy mérgezett nyilacskaival megöl egy pigmeus férfit, akit hazaérve, „a kis pigmeus férj kimaradásait végképp megelégedve” (174.) agyonver a felesége, akit eltapos egy elefánt, mely állat ijedtében szívrohamot kap stb. stb. Emellett a *Pokol mélyén rózsakert* „maradványszövegének” tűnő *Amerikai történet* a másik olyan novella a kötetben, amely hasonló szerkezettel bír. Már a 2013-as regényben is azt lehetett olvasni, hogy annak történet szála, részben Balázs írásmódjának, részben annak köszönhetően, hogy a választott téma a dél-amerikai Santa Cruzból indult, „egy latin-amerikai

tévésorozat észveszejtő dömpingjével vetekszik.” (119.) A *Szép kis történetek* említett novellája szintén a szappanopera műfajának egy tipikus jellemzőjét eleveníti meg. A bekezdések – szám szerint három – a következőképpen kezdődnek: „Az előző rész tartalmából”, „A mai rész tartalmából”, „A holnapi rész tartalmából” A novella eme sorozata a következőképpen „zárul”: „A holnaputáni rész tartalmából: (...)” (56.)

Balázs Attila szövegeire kezdetektől fogva igaz az is, hogy bennük a szerző reflektál a megírás módjára és műveletére. Csak egy példa: „laza jó ízlés szerint is minden kb. 30 ezer leütésnyi írásban legalább 3 direkt előrejelzés kockáztatható meg” (134.) A nyolcvanas években épp ezek a jegyek kötötték az újvidéki szerzőt a hagyományos realizmussal és írásmóddal szakító vajdasági neoavantgárdhoz és – a kötetnek a határon történő nehézkes átjutása miatt némi késéssel – a magyarországi posztmodernhez. Ötletesség nemcsak az egyes novellák, de a *Szép kis történetek* egész szerkezetét is jellemzi. A *művész halála* című novella egy Király utcai lakásban elpusztult tücsökről szól. Ezt a szöveget követi a *Király tükröcské* című írás. Az előző története és utóbbi címe izgalmas módon, szó szerint rímel egymással. A *művész halála* másvalami miatt is kiemelkedő és jellemző novella, ez pedig a kötet nagy részét átjáró, kimondottan szórakoztató humor. Balázs egymástól merőben eltérő világokat játszat egybe, s különböző nézőpontok, hangulatok ütköztetése révén ér el abszurd hatást. Az említett novellában például így: „netán még megmenthetné a művészt, de konkrétan semmi nem jutott eszébe. Végül is rápöcögtette egy illatos papírzsebkendőre, hogy kényelmesebben heverjen, feltette neki Albinoni elhíresült adagióját, majd magára hagyta, és nem látta többé.– Az a döglött csótány? – kérdezte az író feleségének sugárzástól beteg keze miatt felfogadott takarítónő. – Ja? Azt lehúztam a klozeton.” (80.) A kötetben egy másik művészről is szól írás: ez a *Paganini és a márkiné* című, amelyben elmesélt történet szerint a világhírű hegedűs olyan hévvel játszott közönségének, hogy kigyulladt először a vonó, majd pedig az egész hangszer. A *Szép kis történetek* szövegeiben nem ritka, hogy Balázs Attila képtelen túlzásig fokozza a *reális* világ legtermészetesebb jelenségeit. Az ókor legmagasabb szobrát elkészítő művésznek „öregkorára úgy maradt a nyaka, mintha örökkön a vándormadarak röptét szemlélné, s mire újra le tudott nézni, abban a pillanatban meg is halt.” (93.) A novelláskötet sokrétűségét mutatja, hogy a benne megjelenített humor mellett, ahhoz szorosan kötődve Balázs Attilától talán ritkábban érzékelhető líraiság is jellemzi. A világok egymásba csúsztatásának egyik alaptétele a kötetben a következő: „a Király utca 87-es számú ház [...] a világ kicsiben” (78.)

Ennek ellenére, természetesen, Újvidék sem hiányzik a *Szép kis történetek* térképéről, sőt, az egyik legjobban sikerült novella ezen a helyen, pontosabban a hatvanas évek Újvidéken játszódik. A *Yellow submarine* című és „(jesztördéj)” alcímű szövegben a Duna újvidéki partjainál sárga tengeralattjárójukból a Beatles tagjai lépnek elő, s töltenek el kis időt a városban. Ellátogatnak a kábelgyárba is és tiszteletükre „barátságos focimeccsre került sor a Kabel és a Jugopetrol csapata között. [...] [A] Kabel mutatkozott jobbnak, nyert is kettő-nullra. Az egyik gólszerző egy Milan Agbaba nevű félkezű munkás volt, a másik pedig John Lennon. [...] John Lennoné remekbe szabott fejes gól [...], ugyanakkor úgy sikerült, hogy fejelés közben eltört a legendás kerek szemüvege, amit aztán a pálya már említett gondnoka átmenetileg sebtapasszal ragasztott össze.” (120.) Noha azt semmiképp sem lehet mondani, hogy a *Szép kis történetek* novelláit elbeszélő hang minden szövegben ugyanaz a személy lenne – így az is teljességgel kizárható, hogy novellaciklusról lenne szó – egy valamiben mégis nagyon hasonlóak ezek az elbeszélők. Mégpedig a világtapasztalásukban. Míg a Balázs Attila regények *krónikása* a sajátos elbeszélői mód mellett mindig ragaszkodott a történelmi hitelesség alapvető magjához, s valóban elbeszélte történeteket újabb és újabb részleteket feltárva, valamint a történelmi távlatot megtartva, addig a novellákban inkább már mindenki által jól ismert történetek, képek bukkannak fel, s ezeknek a fiktív történetét villantják fel az elbeszélők, az események szem- és fültanújaiként fellépve. A Beatles látogatását elmesélő

novellában olvasható például, hogy a zenekar tagjai „visszakanyarodtak a török (tkp. albán) cukrászdába, libasorban kelve át a zebrán a templom oldalában” (122.). Közismert képek jellennek meg városi anekdotákként a *Szép kis történetek* szövegeiben, ironikus módon ezzel épp megfosztva az említett műfajt azon sajátosságától, hogy az egy kisebb közösségnek a kulturális tudatát határozná meg. A Wesley Oak-ról szóló történetben (*John Wesley Oak élete és cselekedete dióhéjban*) az életművész Salvador Dalival történt megismerkedéséről a következőt mondja az elbeszélő: „Az anekdota szerint Dalí épp egy kiskocsmában üldögélt újonnan szerzett barátjával, amikor hirtelen az az érzése támadt, mintha szétfolyna az idő.” (155.)

Hasonlóképpen rejtve bukkannak fel a vajdasági irodalmi hagyománynak meghatározó alkotásai is. Az ilyen jelek sokkal szimpatikusabbak a direkt jelzéseknél. A *Tarzan Szenttamáson* című novella Gion Nándorról szól. Ez az egyik legnyilvánvalóbban életrajzi szövege a kötetnek, egy Gionnal készített interjú története ismerhető meg belőle. „Második alkalommal kissé fáradtabban ért oda. Mondta, nem tehet róla. Annyit ír, mint soha életében. De nem álmodik már börtönről, ha néha didereg is, mint az ember jéghegyen, szalmakalapban.” (37-38.) Az idézett részben két Gion-mű címe is felbukkan. Ugyanígy módon, sőt, még rejtettebben idéződik meg Domonkos István a *Házilegelő* című novellában. Domonkos maga nem szereplője egyik szövegnek sem, ám az említett történetben olvasható „portable-legelő” szókapcsolat egyértelműen rá utal, pontosabban az ő *Kormányeltörésben* című nagykölteményére, melynek egyik sora: „csinálni külföldből portable haza.” Tűnjön bár túlzó párhuzamnak, Balázs Attila mintha épp ezt tenné a *Szép kis történetek* című kötet novelláiban: idegen világokat köt a magyar valósághoz és fordítva. Hiába játszódik egy-egy történet például Amerikában, az események lokalizálását a következőképpen végzi az elbeszélő: „Milwaukeeban, az ottani Hengermalom utcában” (64.). A *Kinek Észak, kinek Dél* távlatait áthelyezi a tengeren túlra, s az amerikai történelem Észak és Dél kapcsolatáról beszél. Ugyanezek a földrajzi égtájak jelennek meg a kötet *Eventyr, avagy a hattyú* című darabjában is. Egy hattyú repülését követheti nyomon az olvasó, melyben a madár „északról dél felé, délről észak felé, időnként – szinte kötelelességszerűen – bús oboahangokat hallatva” (170.) halad. Ebben a szövegben olvasható a kötet egyik legradikálisabb határátlépése is: „A hattyú – madáremlékezetének rejtett zugában – még emlékszik azokra az időkre, amikor – emberként – ő is a lenti utakat járta. [...] Hiába kavar cséphadaró módjára, nem tud tovább a levegőben maradni, mert elhullajtván hosszú tollait, kecses szárnya cingár, szőrös emberkarrá alakult. Felhőbe nem lehet kapaszkodni.” (170.-171.)

Nemcsak földrajzi és biológiai határokat tesz képtelenül rugalmassá Balázs Attila, de a novelláskötet szövegeinek időkezelése is helyenként meglehetősen sajátos. Csak egy példa a kötet második felében található *A mamut hatalmas életérzése* című, ősi emberi közösségben játszódó novellából: „oly elementáris dalbeszéd alakult ki nők és férfiak között, hogy attól legmagasabb fokú gyönyöreinek egyikét érezte volna néhai Bartók Béla.” (178.) Nemcsak Bartók említése okoz önmagában abszurd hatást egy őskori történetben, de Balázs még egyet fordít az idő kerekén, amikor ebben a közegben Bartókot „néhainak” nevezi.

A *Szép kis történetek* az utóbbi Balázs Attila-kötetek legjobbika. A novella az a műfaj, amely olyan szűk keretekkel rendelkezik, amelyekkel való játszás íróilag is, és nemcsak a választható téma terén, kreatív megoldásokra inspirálja a szerzőt. A gyenge kötetindító szövegeken érdemes túllépni. A későbbi novellák valóban szórakoztató világa és humora után az olyan elsöre ijesztően rossz szöviccnek tűnő megfogalmazásokat is könnyebb szívvel és talán mosolyogva bocsájthatja meg az olvasó, mint ami az első novellában olvasható, miszerint „Kerényi Frigyes magyar költő, [...] hiába született Eperjesen, gyomra nem bírta az eperféléket [...]” (21.)